

Мирослава МАРУЩЕНКО

кандидат медичних наук, доцент кафедри нейрохірургії
Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця, м. Київ

ORCID: 0000-0001-7999-0390
Email: miroslavam2006@ukr.net

МЕДИКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ МІЖНАРОДНИМ СПІВТОВАРИСТВОМ НА ТЛІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Анотація. У статті проаналізовано медико-соціальні аспекти міжнародної допомоги Україні на тлі збройної агресії Росії. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю виокремити найбільш актуальні напрямки взаємодії міжнародних урядових та неурядових організацій медико-соціального спрямування та представників української медичної спільноти із врахуванням найбільш нагальних проблем у сфері охорони здоров'я в умовах повномасштабної війни. Наголошено на надзвичайно складній гуманітарній ситуації в Україні, особливо щодо медичної допомоги дітям. Розкрито сучасні можливості та алгоритм проведення медичної евакуації поранених військовослужбовців і цивільних жертв воєнних дій для проведення лікування та реабілітації у країни Європи, Канаду, США та роль урядових і неурядових організацій у їх організації.

Оцінено високу ефективність діючих гуманітарних й медичних ініціатив Канадсько-Української Фундації, зокрема Міжнародної програми «Допоможіть Україні зараз» (#HelpUkraineNow); програми Український Гуманітарний Виклик (The Ukraine Humanitarian Appeal); медично-освітньої програми Canada Ukraine Surgical Aid Program (CUSAP) (Канадсько-Українська програма хірургічної допомоги) та програми «Допоможіть переміщеним українцям в Канаді» (The "Help Displaced Ukrainians in Canada" Appeal). Коротко охарактеризовані інші міжнародні медичні програми. Авторкою розкрито особливості допомоги біженцям та тимчасово переміщеним особам з України у різних країнах Європи, а також Канаді, США. У статті зазначено важливість організації на державному рівні реабілітаційних заходів пораненим військовослужбовцям та цивільним як за участю міжнародних організацій, так і в межах України. Наголошено на необхідності розвивати вітчизняні медичні програми, враховуючи велику кількість поранених, які потребують довготривалого лікування. У статті робиться акцент на сучасних проблемах та викликах міжнародного співробітництва медико-соціального спрямування на тлі збройної агресії росії.

Ключові слова: міжнародні медичні програми, збройна агресія росії, медична евакуація поранених, реабілітація.

Myroslava MARUSHCHENKO

Dr. Med., Associate Professor of the Department of Neurosurgery
Bogomolets National Medical University, Kyiv

MEDICAL AND SOCIAL ASPECTS OF THE INTERNATIONAL COMMUNITY'S SUPPORT FOR UKRAINE IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S ARMED AGGRESSION

Abstract. The article analyzes the medical and social aspects of international aid to Ukraine in conditions of Russia's armed aggression. The urgency of the problem is due to the need to highlight the most urgent areas of interaction between international governmental and non-governmental medical and social organizations and representatives of the Ukrainian medical community, taking into account the most urgent problems in the field of health care in the conditions of a full-scale war. The extremely difficult humanitarian situation in Ukraine is emphasized, especially regarding medical assistance to children. The modern capabilities and algorithm of medical evacuation of wounded servicemen and civilian victims of war for treatment and rehabilitation to European countries, Canada, the USA and the role of governmental and non-governmental organizations in their organization are disclosed.

The high effectiveness of the current humanitarian and medical initiatives of the Canada-Ukraine Foundation, in particular the International program #HelpUkraineNow; The Ukraine Humanitarian Appeal program; medical and educational program of the Canada Ukraine Surgical Aid Program (CUSAP) and the "Help Displaced Ukrainians in Canada" Appeal. Other international medical programs are briefly described. The author revealed the peculiarities of

assistance to refugees and temporarily displaced persons from Ukraine in various European countries, as well as Canada, the USA. The article notes the importance of organizing rehabilitation measures for wounded servicemen and civilians at the state level both with the participation of international organizations and within Ukraine. It was emphasized the need to develop domestic medical programs, taking into account the large number of wounded people who need long-term treatment. The article focuses on the modern problems and challenges regarding international medical and social cooperation against the background of Russia's armed aggression.

Keywords: *international medical programs, russia's armed aggression, medical evacuation of the wounded, rehabilitation.*

Постановка проблеми та аналіз джерел за темою публікації. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України має надзвичайно болючі медико-соціальні наслідки, які без перебільшення можна охарактеризувати як гуманітарну катастрофу не лише нашої держави, а і багатьох Європейських держав, де знайшли прихисток мільйони громадян України, передовсім соціально вразливих категорій: жінок із дітьми та осіб похилого віку [1, 5].

Одними із найбільш значних впливів збройної агресії зазнали саме діти. Ґрунтуючись на офіційних даних станом на листопад 2022 року понад 1270 дітей постраждали в Україні внаслідок воєнних дій. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів 433 дитини загинуло та понад 837 отримали поранення різного ступеню тяжкості. На жаль, вказані цифри не є остаточними, оскільки триває робота з їх встановлення у місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово захоплених і визволених територіях. 11225 тис. дітей були депортовані, 294 зникли безвісти. Війна забрала також право на повноцінну освіту у тисяч дітей, оскільки через бомбардування та обстріли збройними силами росії пошкоджено 2719 закладів освіти, а 332 з них зруйновано повністю [1, 3, 6]. У перший місяць війни Україну щоденно залишало 55 дітей, в зонах бойових дій гинуло мінімум 2 дитини!!! [1, 3].

Міжнародний день безневинних дітей – жертв агресії, який відзначається у світі 4 червня, з 2022 набув особливого трагізму для України і став Днем вшанування дітей, які загинули внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. Урядовими структурами України було створено платформу «Діти війни», на яку можна повідомити та знайти усю інформацію про дітей, які постраждали внаслідок війни рф проти України, через єдиний доказовий хаб: warcrimes.gov.ua. Інформаційно-аналітичну підтримку команді надає проект уряду Канади «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) [3, 7, 11].

Значними є також наслідки руйнування медичної та освітньої інфраструктури. В Україні від початку повномасштабного вторгнення рф загинули 24 медичні працівники, понад 60 дістали поранення, сотні медичних працівників знаходяться на тимчасово окупованих територіях, тисячі висококваліфікованих лікарів виїхали за кордон. Із початку війни зруйновано 122 медичних заклади, пошкоджено 817, на тимчасово захопленій території знаходиться 469 закладів охорони здоров'я. Відбудова медичних закладів,

зруйнованих агресором, уже оцінюється у понад мільярд євро. Йдеться про відновлення лікарень в довоєнний стан. Відбудова ж із повною модернізацією закладів до кращих світових стандартів вартуватиме значно більше.

Актуальною проблемою збройної агресії є повернення полонених. Проведено 24 обміни під час яких 808 осіб повернуто з російського полону Співробітники «Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими» провели 380 особистих прийомів людей, які шукали своїх безвісти зниклих родичів, і понад 3000 консультацій телефоном, опрацьовано понад 6000 запитів про статус особи. Слід відзначити, що росія жодного разу!!! не відкрила гуманітарний коридор для доставки ліків на окуповані території [2, 4, 7, 10, 11].

Відомо, що Україна розпочала всесвітню кампанію зі збору коштів у рамках ініціативи United24. Ці ресурси будуть розподілятися за трьома напрямками допомоги: оборона та розмінування; гуманітарна та медична допомога; відбудова України. Кошти, які передбачаються для медичних програм будуть виділятися для відновлення роботи і модернізацію державних та комунальних закладів охорони здоров'я, що пошкоджені внаслідок бойових дій, закупівлю дороговартісного медобладнання.

Враховуючи величезні гуманітарні наслідки збройної агресії росії, наявність великої кількості інформації у офіційних та неофіційних джерелах щодо масштабу та особливостей міжнародної допомоги **метою нашого дослідження** є аналіз інформації щодо міжнародного співтовариства медико-соціального спрямування та визначення подальших перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу. За даними офіційних джерел, основними напрямками міжнародної допомоги Україні в умовах повномасштабного вторгнення росії є гуманітарна допомога ліками та медичним обладнанням; допомога в евакуації поранених із зони бойових дій та прилеглих територій; організація тренінгів з тактичної медицини; допомога в лікуванні поранених та цивільних закордонними лікарями як в Україні, так і в країнах, що межують з Україною; організація лікування та реабілітації поранених та дітей у провідних медичних центрах Європи, США та Канади; медична та психологічна допомога біженцям та тимчасово переміщеним особам медичними установами країн, де вони перебувають; освітня допомога лікарям та медичним сестрам тощо [5, 8, 9].

Одним із основних напрямків міжнародного партнерства в умовах збройної агресії є допомога в

організації лікування поранених та цивільних у провідних медичних центрах Європи та США, у т.ч. в рамках програми «Евакомед». Так, понад 29 країн-партнерів Європи, зокрема: Німеччина, Франція, Ірландія, Італія, Данія, Швеція, Румунія, Люксембург, Бельгія, Іспанія, Португалія, Нідерланди, Австрія, Норвегія, Литва, Латвія, Фінляндія, Польща, Чехія, Австрія та Норвегія, а також провідні клініки США та Канади приймають українських цивільних пацієнтів та поранених і звільнених із полону захисників України із комбінованими важкими мінно-вибуховими травмами, опіками, онкохворих пацієнтів та пацієнтів із захворюваннями, які потребують спеціалізованого лікування. Міністерством охорони здоров'я України було розроблено принципи медичної евакуації пацієнтів, які ґрунтуються на принципах міжнародного гуманітарного права, розроблено статутом ООН. За даними офіційних джерел, в середньому щотижня здійснюють по чотири евакуаційні рейси для лікування українців за кордоном [2, 4, 7, 10, 11].

Завдяки співпраці МОЗ та Єврокомісії, за підтримки ВООЗ, уряду Польщі та багатьох міжнародних партнерів вдалося евакуювати спеціалізованим медичним транспортом із різних міст України до закордонних клінік вже понад 2000 українців. За інформацією Мінреінтеграції, транспортування відбувається з хабів чи аеропортів у Польщі, Румунії, Словаччині. При цьому МОЗ здійснює моніторинг руху пацієнтів у клініках країн ЄС за сприяння міністерств охорони здоров'я країн-членів ЄС, отримує додаткову інформацію, тощо. Повернення в Україну здійснюється через посольства чи консульства у країні перебування пацієнта».

Міжнародна допомога дітям має свої особливості. Так, понад 500 онкохворих дітей продовжили лікування у Європі, США і Канаді завдяки організації 15 медичних конвоїв з України до дитячого онкохабу UNICORN (Польща). Дітей направляють на лікування у провідні дитячі онкоцентри, які визначила Міжнародна спільнота дитячих онкологів та координатори Глобальної ініціативи дитячих онкологів St.Jude-Hospital (США) [3].

Прикладом ефективною міжнародною співпраці медичного спрямування в умовах збройної агресії є активна взаємодія українців за кордоном, зокрема, української діаспори Канади як однієї із найбільш дієвих і активних спільнот, із урядом і фахівцями Канади та українськими лікарями й благодійними фондами. Основним координаційним центром допомоги Україні, який сприяє реалізації урядових та неурядових медичних програм є Канадсько-Українська Фондація (CUF), яка була заснована у 1995 році для координації, розвитку, організації та реалізації проектів допомоги, створених канадцами та спрямованих на Україну та українську діаспору в Канаді (див.: <https://cufoundation.ca/canada-ukraine-surgical-aid-program>). Із початком збройної агресії CUF спільно із Конгресом українців Канади створили Комітет гуманітарної допомоги Україні (Ukraine

Humanitarian Relief Committee (UHR Committee)) та спільно розробили низку програм для ефективного надання гуманітарної допомоги переміщеним особам, медичної допомоги та продовольчої безпеки.

На сьогодні до Фондації надійшло 43 мільйони доларів, 22 із яких були вже розподілені на гуманітарні програми. На офіційному сайті Фондації відзначено донатію канадійки Марти Роджерс, яка особистим внеском, в пам'ять про матір, яка теж співчувала Україні та завдяки організованому нею збором коштів змогла зібрати 1 мільйон доларів на потреби програм допомоги Україні. Знаковими були обрані дати початку та закінчення збору коштів: 24 серпня – День Незалежності України та 7 вересня – День українсько-канадської спадщини.

Якщо узагальнити медико-соціальну допомогу надану Комітетом гуманітарної допомоги Україні Канади, то лише станом на кінець вересня 2022 до України було доставлено продуктові коробки майже 1 мільйону людей у 21 області; розпочато програму лікування постраждалих від війни для 9900 дітей старше 2 років; придбано 1000 нових комплектів індивідуального спорядження для пожежогасіння; відновлено Канадсько-Українську програму хірургічної допомоги – завершено першу місію в Польщі; програма Displaced Ukrainians Appeal профінансувала понад 1000 дітей-переміщених осіб в українсько-канадських літніх таборах по всій Канаді, доставлено лікарняне обладнання та ліки до 78 лікарень по всій Україні; доставлено 140 тон високоякісної посівної гречки, з якої вже мав бути зібраний урожай в Україні вже цієї осені тощо [5, 8, 9].

Серед основних гуманітарних програм медико-соціального спрямування, які були розроблені під егідою Фондації варто виокремити наступні:

- Міжнародна програма «Допоможіть Україні зараз» (#HelpUkraineNow)
- Український Гуманітарний Виклик (The Ukraine Humanitarian Appeal).
- медично-освітня програма Canada Ukraine Surgical Aid Program (CUSAP) (Канадсько-Українська програма хірургічної допомоги).
- Програма «Допоможіть переміщеним українцям в Канаді» (The “**Help Displaced Ukrainians in Canada**” Appeal).

Так, одним із напрямків діяльності програми є ініціатива **Український Гуманітарний Виклик** (The Ukraine Humanitarian Appeal), одним із головних завдань якого є підтримка в Україні Центру психологічного консультування та травмотерапії в Києві «Open Doors» та інших центрах надання психологічної допомоги. В рамках програми будуть підготовлені психологи, перекладачі і волонтери для надання індивідуальних і групових психологічних й травмотерапевтичних послуг, а також буде організована служба перекладу для волонтерів з-за кордону, щоб вони могли проводити освітні семінари з психологічної допомоги дітям та батькам, із зони бойових дій. Лише за перший місяць роботи цього Центру було проконсультовано 980 пацієнтів і

підготовлено 284 лікарів згідно зі світовими стандартами освіти та практики. Окрім того, дворічну програму повністю пройшли 100 психологів соціальних і волонтерських центрів, лікарень та державних установ і 126 почали наступний цикл навчання.

Активно взаємодіють із програмою психологічної допомоги в рамках проекту **Український Гуманітарний Виклик** програми іншого українсько-канадського Всесвітнього благодійного фонду «НАДІЯ» в Україні (HOPE worldwide Canada in Ukraine), гуманітарний проект якого «Рука допомоги Україні: терапія травми війни для дітей-переселенців» (**“Helping hand for Ukraine: War Trauma Therapy for Displaced Children”**), **був запущений ще у 2015 році з метою надання психологічної підтримки дітям-переселенцям, які постраждали від війни.** Із моменту його створення програма успішно підготувала 636 психологів, які надали допомогу 3688 дітям та 984 дорослим. Загалом планується залучити 364 000 доларів США впродовж дворічного періоду, починаючи з вересня 2022 року, однак оскільки потреби фонду зросли після ескалації війни в Україні 24 лютого, фінансування програми теж потребує збільшення. Протягом наступних двох років 240 психологів, педагогів і соціальних працівників пройдуть підготовку, щоб надавати психіатричну підтримку 9900 внутрішньо переміщеним дітям, які отримали травми війни. Ця гуманітарна програма проходить у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях. Методика цієї програми «Діти і війна. Навчання техніці відновлення», зосереджена навколо посттравматичного стресового розладу та профілактики депресії для дітей, які отримали травму війни. Ця стратегія запобігає потребі в спеціалізованій психотерапії та допомагає молоді навчитися справлятися зі стресовими та складними життєвими ситуаціями в майбутньому.

Другою успішною програмою допомоги Україні є **медично-освітня програма Canada Ukraine Surgical Aid Program (CUSAP)** (Канадсько-Українська програма хірургічної допомоги). В рамках цієї програми була здійснена перша Місія 5-20 вересня 2022 у м. Челядзь, Силезьське воєводство, Польща та планується здійснення подібних місій кожні два місяці для проведення складних пластичних та реконструктивних операцій у постраждалих в зоні бойових дій [8]. Організація першої місії здійснювалася понад 50 волонтерами впродовж 4 місяців. Медичну допомогу жертвам збройної агресії росії надавали 30 лікарів із провідних медичних центрів Канади. До медичних закладів м. Челядзь було доставлено понад 14.000 тон медичного обладнання на 1,75 млн. канадських доларів і що також важливо – 4 українських лікарів брали безпосередню участь у операціях, які проводили канадські колеги, а сотні українських та польських лікарів змогли продивитися записи оперативних втручань онлайн.

Якщо узагальнити саме медичну допомогу фахівцями Канади, то слід відзначити, що усього за час повномасштабної війни канадські лікарі організували 7 благодійних медичних місій, під час яких прооперували близько 200 пацієнтів. І що дуже важливо усі ці місії уряд Канади забезпечував набором хірургічних інструментів, обладнанням і вартісними антибактеріальними препаратами.

Також успішною є соціальна **програма «Допоможи переселенцям українцям в Канаді»** (The **“Help Displaced Ukrainians in Canada”** Appeal) спрямована на надання підтримки українським сім'ям переміщених осіб. Велику допомогу українцям, які прибувають до Канади, передовсім в організації та допомозі у облаштуванні українських біженців здійснюють групи у соціальних мережах, такі напр., як Help UKRAINE Niagara 2022.

Вартим уваги є також досвід взаємодії українців, які навчаються, чи постійно проживають в США та українських лікарів. Так, цікавим є приклад Першої Місії американських пластичних хірургів - Face to Face- Ukrainian Medical Mission, яка пройшла 16-22 вересня в лікарні Івано-Франківська. Цей проєкт, підготовка якого тривала 2,5 місяці, був створений під егідою медичної платформи “iNgenius”, розробленою Іванкою Небор, яка проходить довгострокове стажування у клініках США та благодійного фонду “Razom for Ukraine», фундатором якого виступила також українка, яка проживає у США Марія Сорока. Так, завдяки зусиллям наших співвітчизниць була проведена ця Місія на базі Обласної клінічної лікарні м. Івано-Франківська, за час якої було проведено 34 консультації та 31 оперативне втручання за участі 10 провідних лікарів США. До проєкту долучився благодійний фонд «Чисті Серцем», який організували приїзд та поселення пацієнтів та їх сімей, а інструменти та операційний матеріал адали провідні американські фірми. Цей проєкт мав також навчальну складову, оскільки пряму трансляцію цих оперативних втручань, яку організувала Українська асоціація ендоскопічної хірургії голови та шиї за підтримки Karl Storz Україна змогли відвідати близько 130 українських лікарів.

Допомога пораненим організовується також і на навищих урядових рівнях США. Так, згідно з погодженням главою Пентагону планом, у регіональному медичному центрі Ландштуль поблизу військової бази НАТО «Рамштайн» (ФРН) за 1000 км від українського кордону, одночасно проходять лікування до 18 тяжко поранених військово-вослужбовців ЗСУ.

Величезні можливості є у організації “Лікарі без кордонів”, яка вже з першого дня повномасштабного вторгнення почала консультації із МОЗ України. Як відомо, “Лікарі без кордонів” (Medecins sans frontieres, MSF) – це міжнародна незалежна медична гуманітарна організація, яка надає медичну допомогу людям, які постраждали внаслідок військових конфліктів. Медики організації працюють у понад 70 країнах світу і вже пів

року "Лікарі без кордонів" в Україні безперервно рятують постраждалих від російської агресії. Активно діє «Медичний поїзд», який евакуює та надає допомогу постраждалим під час транспортування із зони бойових дій. Сьогодні понад 350 іноземних лікарів працюють в Україні, із них близько 100 в команді «Лікарі без кордонів», а більш як 2 тисячі лікарів та медпрацівників сформовані у медичні бригади та готові за першим покликом приїхати в Україну для допомоги.

Можливості **відбудови медичної інфраструктури** в рамках міжнародного співробітництва також є важливим напрямком допомоги. Україна вивчає європейський досвід побудови лікарень модульного типу, виготовлених у заводських умовах і урядові та неурядові організації Естонії планують повною мірою долучитися до цієї ініціативи. Модульні медичні заклади будуються з урахуванням всіх норм та стандартів та дозволяють на своїй базі розмістити високотехнологічне обладнання. В Україні вже відновлено понад 30 об'єктів медичної інфраструктури, які були пошкоджені російськими окупантами.

Міжнародна підтримка біженцям та тимчасово-переміщених осіб. У більшості країн ЄС отримання статусу тимчасового захисту для українців автоматично передбачає безкоштовні медичні послуги, зокрема, у Польщі та Словаччині (на рівні з громадянами); Словенії; Румунії; Франції; Німеччині. У деяких країнах, наприклад, у Франції, Румунії діє страхова система, але оплату страхового полісу бере на себе країна. Так, найпростіша та найлояльніша система діє у Польщі. Щоб отримати безплатну медичну допомогу, достатньо мати закордонний паспорт, паспорт громадянина України чи будь-який інший документ, на якому є позначка про перетин польського кордону з датою від 24 лютого 2022 року, а також PESEL.

Урядами Канади та США розроблені програми спрощеного перебування в країні. Так, у Канаді працює Спеціальна програма CUAET (Canada-Ukraine authorization for emergency travel), яка стала доступною для українців з 17 березня і передбачає безкоштовну подачу заявки на візу і перебування в Канаді протягом 3 років разом із працевлаштуванням. Уряд США також запровадив програму гуманітарного пароллю для українців "U4U" (Uniting for Ukraine), яка розпочала функціонувати з 26 квітня. Програма передбачає наявність спонсора у США для потенційного біженця з України, який зобов'язується надати громадянину України фінансову підтримку. Такий пароль діє до 2 років і дає можливість подати платну заявку на працевлаштування.

Програми реабілітації військовослужбовців. Із січня 2019 року працює програма лікування та реабілітації військовослужбовців у медичних закладах США Secretarial Designee Program» (SECDES) за підтримки української діаспори США, Відділу міжнародного співробітництва при Посольстві США в Україні. Поки що лише 15 бійців змогли пройти

реабілітацію, оскільки усі немедичні витрати має покривати українська сторона, але активна співпраця продовжується.

Латвія відновлює програму з надання реабілітаційних послуг пораненим українським військовим і може забезпечити високоякісне реабілітаційне лікування у Національному реабілітаційному центрі «Вайварі» близько 20 пораненим. Кабмін Латвії виділив із держбюджетної програми "Кошти на випадок непередбачених подій" пакет у розмірі 280 тис. євро на реабілітацію військовослужбовців, які постраждали внаслідок війни в Україні.

Благодійна організація «Україна-Словаччина СОС» / SME SPOLU також активно займається організацією та лікуванням поранених українських військових в лікарнях Словаччини та Австрії, доставляє матеріали медичного призначення до зони бойових дій. За сприяння Посольства Королівства Іспанії в Україні для сфери охорони здоров'я нашої держави передано автівку для роботи медичних працівників та 20 медичних роботів «Homedoctor» від іспанської неурядової громадської організації «Help to Ukraine». Існують десятки благодійних фондів та проектів в Україні, завдяки яким здійснюється лікування поранених військовослужбовців і цивільних, один із найбільш успішних – це благодійний фонд «Допомагати просто!». Цікавими є також проект «Біотех-реабілітація поранених».

Міжнародні організації продовжують надавати допомогу українцям, життя яких зруйнувала війна. У рамках Меморандуму про взаєморозуміння, який підписали Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Товариство Червоного Хреста України (ТКХ) та Міністерство соціальної політики України, фінансову підтримку отримують незахищені особи, які постраждали від збройного конфлікту в Україні. Міжнародні організації сприяють організації професійного навчання для працівників центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф. Планується, що Проектом буде охоплено близько 25 тисяч фахівців з медицини невідкладних станів у всіх областях України.

Активну участь у медичних гуманітарних програмах допомоги Україні, та в організації рішучого осуду світовими медичними товариствами та спілками в засобах масової інформації збройної агресії росії беруть також Світова Федерація Українських Лікарських Товариств та Всеукраїнське Лікарське Товариство. Слід відзначити, що жодна!!! фахова медична спілка росії і жоден!!! лікар росіянин, який працює за межами росії не висловив публічно незгоду із курсом офіційної влади країни-агресора.

Висновки. Враховуючи сучасні масштаби міжнародної медико-соціальної та гуманітарної допомоги постраждалим від збройної агресії росії в Україні варто відзначити, що незважаючи на надзвичайно потужно міжнародну співпрацю, потрібно розвивати також можливості вітчизняної медицини, безперечно із врахуванням досвіду закордонних колег.

Лише за попередніми даними в Україні близько 1000 людей, які втратили кінцівки в результаті збройної агресії, тисячі поранених військовослужбовців потребують довгострокової реабілітації, яку потрібно організувати, передовсім в Україні. Необхідним є підготовка висококваліфікованих фахівців із реабілітації, яких в Україні лише близько 2300 осіб та реабілітаційних центрів (з 5 тис. до мінімум 10 тис.). Потрібно розробляти вітчизняні роботизовані протези, створювати банки шкіри, організувати потужності для **3D друку кісткових імплантів. Прикладом подібних ініціатив найближчого майбутнього є розробка концепції Національного реабілітаційного центру у Львові.** При орієнтовному кошторисі 77 млн. євро вже вдалося зібрати 2,1 млн. євро Підтримати проект у перший день зголосились компанії «АТБ», «Symfony Solutions», «Space Art», Група «ПЗУ Україна», посольство Швейцарії в Україні, донатори із Тайваню. До підтримки будівництва Національного реабілітаційного центру долучилося чимало зірок, а також людей, які вже не один рік йдуть шляхом незламних, маючи наслідки тяжких поранень. За рік у цьому Центрі планується робити до 10 тисяч операцій та реабілітувати понад 50 тисячам українців, які постраждали від війни. Віримо, що цю ініціативу вдасться втілити в життя.

На основі проаналізованих напрямків міжнародного співробітництва щодо медико-соціальної допомоги постраждалим від збройної агресії росії можна виділити наступні проблеми та виклики, які треба враховувати в подальших міжнародних гуманітарних та медичних ініціативах: необхідність підвищення злагодженості роботи як державних, так і волонтерських організацій у наданні медичної допомоги; покращення інформаційної складової міжнародної співпраці; покращення матеріально-технічного забезпечення лікарень України; оптимізація допомоги (фінансової, інформаційної, фізичної) медичним працівникам у зоні бойових дій та на щойно звільнених територіях.

1. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України. За заг. ред. А. П. Буценка; Укр. Гельсін. спілка з прав людини. Київ: КИТ, 2016. 82 с.: фот. URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/03/Preview_Child_Pid_Prizilom.pdf
2. Жаровська І. Діяльність МКЧХ у період збройних конфліктів. *Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка»*. 2018. Вип. 17: Юрид. науки. С. 163–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2018_17_27.
3. Захист прав дітей у збройних конфліктах: політика і практика ЄС. *Українське право*: [вебсайт]. 24 квіт. 2017. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/iashyfkh-tuav-ekhyem-ts-ibusmrysh-nsrchoknkhsh-tsockkhyna-k-tuankhyna-zhf/
4. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні (оновлено): [звіт і зібрання відповід. законодавства України] / *Global Rights Compliance*. Київ, 2020. 325 с. URL: <https://www.asser.nl/media/794858/2021-the-domestic-implementation-of-ihl-in-ukraine-updated-ukrainська.pdf>.
5. Карманська Ю. Гуманітарна допомога для України. Довгий перелік способів підтримки населення, що постраждало від війни. *Forbes*. 2022. 2 берез. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/gumanitarna-dopomoga-dlya-ukraini-dovgiy-perelik-sposobiv-pidtrimati-naselennya-shcho-postrazhdalo-vid-viyni-02032022-4045>.
6. Комітет ООН із прав дитини вимагає від РФ припинення воєнних дій та виконання своїх зобов'язань щодо захисту дітей від фізичного і психологічного насильства: [заява]. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: [вебсайт]. 2022. 3 берез. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/komite-oon-iz-prav-ditini-vimagaye-vid-rf-pripinennya-voyennih-dij-ta-vikonannya-svoyih-zobovyazan-shchodo-zahistu-ditej-vid-fizichnogo-i-psihologichnogo-nasilstva.
7. Нормативно-правові акти з міжнародного гуманітарного права: довідник / В. І. Перепадя, І. М. Волков, Р. О. Кайдалов, О. Г. Бондаренко; Нац. гвардія України, Нац. акад. Нац. гвардії України. Харків: НАНГУ, 2021. 184 с. Бібліогр.: с. 170–180.
8. Партнери, які надають гуманітарну допомогу безпосередньо в Україні. ЄС підтримує Україну. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/eu-stands-ukraine_uk
9. Петрушко Л. Боги фандрейзингу. Хто залучив найбільше грошей для українців та армії під час війни. Ренкінг від Forbes. *Forebs*. 2022. URL: <https://forbes.ua/company/bogi-fandreyzingu-khto-zaluchiv-naybilshe-groshey-dlya-ukraintsiv-ta-armii-pid-chas-viyni-renking-vid-forbes-07042022-5327>.
10. Радиш Я. Ф. *Медична служба збройних сил і міжнародне гуманітарне право*: (огляд літ.). *Лікар. справа*. 2004. № 8. С. 85–93.
11. «Явные закономерности». ОБСЕ опубликовала отчет о военных преступлениях в Украине. *BBC NEWS*. 2022. 13 апр. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-61096066>.

References

1. *Dytynstvo pid prytsilom: prava dytyny v umovakh zbrojnoho konfliktu na skhodi Ukrainy* [Childhood under the gun: children's rights in the conditions of armed conflict in eastern Ukraine]. (2016). Za zah. red. A. P. Buschenka; Ukr. Hel'sin. spilka z prav liudyny. Kyiv: KYT, 82 p.: fot. URL: https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/03/Preview_Child_Pid_Prizilom.pdf. (In Ukrainian).
2. Zharovs'ka I. (2018). *Diial'nist' MKChKh u period zbrojnykh konfliktiv* [Activities of the ICRC in the period of armed conflicts]. *Visn. Nats. un-tu «L'viv. politehnika»*. Vyp. 17: Yuryd. nauky. Pp. 163–167. URL:

- http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2018_17_27 (In Ukrainian).
3. *Zakhyst prav ditej u zbrojnykh konfliktakh: polityka i praktyka EU* [Protection of children's rights in armed conflicts: policy and practice of the EU]. Ukrain'ske pravo: vebсайт. (2017). URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/iashyfk-tuav-ekhyem-ts-ibusmrysh-nsrchoknhash-tsokkhyna-k-tuankhyna-zhf/ (In Ukrainian).
 4. *Implementatsiia norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava na natsional'nomu rivni v Ukraini (onovleno) [zvit i zibrannia vidpovid. zakonodavstva Ukrainy]* [Implementation of norms of international humanitarian law at the national level in Ukraine (updated) [report and collection of answers. legislation of Ukraine]. (2020). Global Rights Compliance. Kyiv. 325 p. URL: <https://www.asser.nl/media/794858/2021-the-domestic-implementation-of-ihl-in-ukraine-updated-ukrains'ka.pdf>. (In Ukrainian).
 5. Karmans'ka Yu. (2022). *Humanitarna dopomoha dlia Ukrainy. Dovhyj perelik sposobiv pidtrymky naseleння, scho postrazhdalo vid vijny* [Humanitarian aid for Ukraine. A long list of ways to support the war-affected population]. Forbes. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/gumanitarna-dopomoga-dlya-ukraini-dovgij-perelik-sposobiv-pidtrimati-naselennya-shcho-postrazhdalo-vid-viyni-02032022-4045> (In Ukrainian).
 6. *Komitet OON iz prav dytyny vymahaie vid RF pryypynennia voien'nykh dij ta vykonannia svoikh zobov'iazan' schodo zakhystu ditej vid fizychnoho i psykholohichnoho nasytstva: [zaiava]* [The UN Committee on the Rights of the Child demands that the Russian Federation cease hostilities and fulfill its obligations to protect children from physical and psychological violence: [statement]. (2022). Upovnovazhenyj Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny [vebsajt]. 3 berez. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/komite-t-oon-iz-prav-ditini-vimagaye-vid-rf-pripinennya-voyennih-dij-ta-vikonannya-svoyih-zobov'yazan-shchodo-zahistu-ditej-vid-fizychnoho-i-psykholohichnoho-nasilstva. (In Ukrainian).
 7. *Normatyvno-pravovi akty z mizhnarodnoho humanitarnoho prava: dovidnyk* [Normative legal acts on international humanitarian law: a guide]. (2021). V. I. Perepadia, I. M. Volkov, R. O. Kajdalov, O. H. Bondarenko; Nats. hvardiia Ukrainy, Nats. akad. Nats. hvardii Ukrainy. Kharkiv: NANHU, 184 p. Bibliohr. Pp. 170–180. (In Ukrainian).
 8. *Partnery, iaki nadaiut' humanitarnu dopomogu bezposeredn'o v Ukraini. EU pidtrymuie Ukrainu* [Partners who provide humanitarian aid directly in Ukraine. The EU supports Ukraine. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/eu-stands-ukraine_uk. (In Ukrainian).
 9. Petrushko L. (2022). *Bohy fandrejzynu. Khto zaluchyv najbil'she hroshej dlia ukrainsiv ta armii pid chas vijny. Renking vid Forbes* [Who raised the most money for Ukrainians and the army during the war. Ranking from Forbes]. Forebs. URL: <https://forbes.ua/company/bogi-fandrezyngu-khto-zaluchiv-naybilshe-groshey-dlya-ukrainsiv-ta-armii-pid-chas-viyni-renking-vid-forbes-07042022-5327>. (In Ukrainian).
 10. Radysh Ya. F. (2004). *Medychna sluzhba zbrojnykh syl i mizhnarodne humanitarne pravo: (ohliad lit.)* [Medical service of the armed forces and international humanitarian law: (review of literature)]. Likar. sprava. № 8. Pp. 85–93. (In Ukrainian).
 11. «Yavnye zakonomernosty». *OBSE opublikovala otchet o voennykh prestupleniyakh v Ukrayne* ["Clear regularities". The OSCE published a report on war crimes in Ukraine]. (2022). BBC NEWS. 13 apr. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-61096066> (In Russian).